

Küreselleşen Dünyada Düzensiz Göç ve Türkiye: Adana İli Yabancılar Misafirhanesi Çalışması

Irregular Migration and Turkey in a Globalizing World: A Study of Adana Foreigners' Guest House

Yrd. Doç. Dr. Marella Bodur Ün - Uzm. Anış Paydak

Öz

Küreselleşme ile göç de özellikle son yirmi yıldır ilgi çekmeye başlamış, güvenlikleştirilmiş ve “yüksek politika” konusu olmuştur. Bu çalışma düzensiz göçü Adana ili özelinde ele alarak göçü küreselleşme öncesi yaklaşımlarla yönetme sorunsalını tartışmaktadır. Bu bağlamda, 2011 yazında, Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü Misafirhanesi'ne gelen düzensiz göçmenlerle yüz yüze anket çalışması yapılarak, göçmenlerin demografik ve aile yapıları ile göç ve hedef ülkeleri seçme nedenleri araştırılmıştır. Araştırmanın sonunda, göçün sebebinin belirlenmesinin, kısmen gönderen ülkelerdeki siyasi ve ekonomik sebeplerin birbiriyle etkileşmesinden dolayı güç olduğu, bunun da göçmen tipinin belirlenmesini de güçleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca göçün ekonomiler üzerindeki ağır finansal ve insan kaynakları yükü nedeniyle, konunun ulus-devlet seviyesinde ele alınmaması gerektiği, uluslararası bir yaklaşımın ve yönetimin, göç yönetimi yükünü üstlenmesi gerektiği görüşü savunulmuştur. Bu yaklaşım, göçün yalnızca güvenlik boyutu üzerine değil, insan hakları boyutu üzerine de odaklanmalıdır. Küreselleşme sürecindeki göç deneyimi “göç veren, göç alan ve transit ülke” olan Türkiye'nin son altı yılda yaşadığı göçmen akımı, bu çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Düzensiz Göç, Küreselleşme, Göçün Güvenlikleştirilmesi, Adana, AB

Abstract

With the advent of globalization, migration received greater attention over the last twenty years, and has become securitized and emerged as an issue of “high politics”. This work focuses on irregular migration and points to the challenges of its management, using irregular migration in Adana as a case study. The empirical work in this study, which is based on face-to-face interviews with irregular migrants held at Adana Foreigners' Guest House, contributes to the knowledge on irregular migration by giving voice to irregular migrants, exploring their demographics and motives for migration. The research reveals that it is difficult to determine the reasons for migration, due in part to the interplay between political and economic conditions in sending countries, which makes immigrant classification extremely challenging. This work argues that due to the financial and human resource burdens migration places on individual nation-states, supra-national organizations should shoulder the burden of managing irregular migration. This study was conducted in 2011, before Syrian migrants started fleeing to Turkey. The migration flows Turkey confronted in the last six years support the results of this study that there is a need for strengthening existing supranational legal framework and institutional mechanisms to manage irregular migration more humanely and effectively.

Keywords: Irregular Migration, Globalization, Securitization of Migration, Adana, EU

Yrd. Doç. Dr. Marella Bodur Ün, Çukurova Üniversitesi, marbodur@gmail.com

Uzm. Anış Paydak, Çukurova Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, anispaydak@yahoo.com

* Bu makale, Yrd.Doç.Dr. Marella Bodur Ün'ün danışmanlığında Anış Paydak tarafından yazılan “Küreselleşme ile Değişen Göç Kavramı: Yasadışı Göç ve Türkiye'de Adana İli Örneği” başlıklı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

Giriş

Küreselleşme tartışmalı bir kavramdır. Kimileri küreselleşmeyi dünyanın her bölgesinde olumlu etkileri olan kaçınılmaz ve geri döndürülemez bir değişim süreci olarak kabul ederken (Friedman, 2000; Strange, 2003), diğerleri onu mevcut eşitsizlik ve hiyerarşi biçimlerini yeniden üretmekle kalmayıp yeni eşitsizlikler de yaratan (Hirst ve Thompson, 2003; Wallerstein, 2005), bazen birbirleriyle örtüşen bazen de çelişen ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal süreçler bütünü (Appadurai, 1996; Steger, 2003) olarak ele almaktadır.

“Zaman-mekan sıkışması” (Harvey, 1989) olarak da tanımlanan küreselleşme ile ulus-devletlerin sınırlarının önemsizleştiği, ulusötesi aktörlerin, kimliklerin ve ağların önem kazandığı sınırsız bir dünyanın ortaya çıkmakta olduğu iddia edilmektedir (Ohmae, 1995; Strange, 2003). Yerel gelişmelerin kilometrelerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması (Giddens, 1990, s. 64) olarak tanımlanan küreselleşme, ekonomik, toplumsal ve siyasi bir dönüşüme işaret etmektedir (Held ve McGrew, 2003, s.4).

Küreselleşme ile birlikte, göç kavramı da değişime uğramıştır. Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ) göçü, bir kişinin veya bir grubun, kendi ülkesinden farklı bir yerde geçici veya sürekli ikamet etmek üzere yönetsel veya siyasi bir sınırı aşarak geçmesi hareketi olarak tanımlamaktadır.¹ Bu çalışmada, son yıllarda önem kazanan ve devletlerarası pazarlıklara ve politika yapımına etkisi olan düzensiz göç üzerinde durulacaktır. Düzensiz göç, bireyin düzensiz veya yasadışı araçlar (geçersiz veya sahte dokümanlar) kullanarak yeni bir yerleşim yerine geçmesidir (McNevin, 2011, s.18-19).

Küreselleşme ile güç kaybeden ulus-devletin göç üzerindeki kontrolünün yetersiz olması, göçün artmasına ve yönetiminin zorlaşmasına yol açmaktadır. Ayrıca küreselleşmenin sadece sermaye, mallar, hizmetler, fikirler ve bilgi için geçerli olduğu ancak insanlar için geçerli görülmediği söylenebilir. Zira bir yandan neo-liberal küreselleşme ile “sınırsız bir dünya” yaratılırken, diğer yandan aynı küreselleşen dünyada göçmenler için sınırlar dikenli tellerle donatılmaktadır

(McNevin, 2011). Bu çalışmada göçün küreselleşme ile birlikte değiştiği ve güvenlikleştirildiği iddia edilmekte ve düzensiz göçe devlet merkezli bir yaklaşım yerine (İçduygu ve Keyman, 2000, s. 385), insan merkezli veya insan ve devlet menfaatlerini dengeli tutabilen bir güvenlik anlayışıyla yaklaşmanın önemi üzerinde durulmaktadır. Türkiye transit ülke olarak ancak bu şekilde üzerindeki ekonomik ve politik baskıyı Avrupa Birliği (AB) ülkeleriyle paylaşabilecektir.

Düzensiz göçe ilişkin geliştirilen stratejilerde başarı elde edilebilmesi için düzensiz göçün boyutlarının ve nedenlerinin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. Ancak düzensiz göç ile ilgili verilerin sınırlı olması, ilgili kişilerin kolluk güçleri ile işbirliğinde karşılaştıkları zorluklar ve sosyal bilimcilerin, incelenmesi zor olan bu konudan uzak durmaları veya “ulusal güvenlik” gerekçesiyle uzak tutulmaları, bu konuda yapılan çalışmaları oldukça sınırlamıştır. Bu kapsamda, çalışmamızın ilk bölümü küreselleşme ve göç arasındaki ilişkiyi incelerken, ikinci bölümü Türkiye’ye yönelen düzensiz göçe ilişkin bir analiz sunacaktır. Türkiye, düzensiz göç konusunu araştırmak için uygun bir ülkedir. Zira, 1980 öncesinde ekonomik nedenlerle göçmen gönderen ve taraf olduğu 1951 Cenevre Anlaşması gereğince Avrupadaki komünist tehdit karşısında sadece Avrupadan sığınmacı alabilen Türkiye (Sönmez ve Kirişçi, 1995, s. 37-49), son yıllardaki gelişmelerle doğudan gelen sığınmacılar için hem “transit” hem de “hedef” ülke konumuna gelmiştir (İçduygu ve Keyman, 2000, s. 383). Düzensiz göç konusunda saha araştırması için, Türkiye’nin önemli göç yollarından biri üzerinde bulunan Adana ili seçilmiştir ve çalışma bu ilde düzensiz göç konusuyla ilgili olarak yapılan ilk araştırmadır. Bu bağlamda 2011 yazı Temmuz ayında, Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü Misafirhanesi’ne gelen düzensiz göçmenlerle yüz yüze anket çalışması yapılarak, göç nedenleri, göçmenlerin demografik ve aile yapıları ve hedef ülkeleri seçme nedenleri araştırılmıştır. Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü yetkilileriyle yapılan görüşmeler ve Misafirhanede çalışırken yapılan gözlemler ve edinilen izlenimler araştırmanın diğer bulgularını oluşturmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmada elde edilen veriler paylaşılacak ve araştırmanın sonuçları değerlendirilecektir.

Düzensiz göçe odaklanan bu çalışma, kapsamı dolayısıyla Suriyeliler konusuna girmemiştir. Türkiye, Suriye’den gelenleri önce “misafir” olarak kabul et-

1 Bkz. International Organization for Migration, <http://www.iom.int/key-migration-terms>.

miş, Ekim 2011'den itibaren de "geçici koruma statüsü" vermiştir. Suriye'de 2011'de başlayan iç savaş dolayısıyla 3 milyona yakın Suriyeli Türkiye'ye göç etmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 4.8.2016 tarihi itibarıyla geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı 2.727.277'dir.²

Küreselleşen Dünyada Göçün Güvenlikleştirilmesi

Uluslararası göç, Soğuk Savaş sonrası dönemde, dünyanın dört bir yanında siyaseti ve toplumları şekillendiren bir olgu olarak küreselleşme sürecinin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Küreselleşmenin getirdiği sermaye, mal ve hizmet dolaşımı insan hareketliliğini de tetiklemiştir. Ayrıca, etnik çatışmalar ve neo-liberal küreselleşmenin az gelişmiş ülkelerde neden olduğu sosyo-ekonomik kriz, milyonlarca insanın başka ülkelerde iş veya daha güvenli bir yaşam aramasına yol açmıştır (Castles ve Miller, 2008, s. 6-7).

Yeni bir olgu olmasa da, uluslararası göç hareketlerinin son yıllardaki ayırt edici özelliği küresel kapsamı, yerel, ulusal ve uluslararası politikadaki önemi ve büyük sosyo-ekonomik sonuçlarıdır. Küreselleşme göçün bağlamını değiştirmiş, yeni iletişim ve taşıma teknolojileri insanların, fikirlerin ve kültürel sembollerin çoklu yönlerde ve sıklıkla akmasına imkân vermiştir (Castles, 2002). Ayrıca, göç süreçleri ulus-devletlerin kontrolüne karşı direnç göstermektedir. Bu yeni gelişmeler geçici veya tekrarlanan göçe, artan sayıda göçmenin birden çok toplumda yaşamasına ve ulusötesi (*transnational*) toplulukların oluşmasına yol açmıştır (Portes vd., 1999; Vertovec, 1999). Böylece sadece bir ülkeye göç edip kalarak asimile olan göçmen fikri dönüşüme uğramış, ulus-devlete aidiyetle ilgili klasik fikirlere ciddi bir meydan okuma belirmiştir.

Ulusötesi toplumun büyümesi yeni sorunlar getirmiş ve önceleri net olan karar alma ve otorite alanlarındaki farklılık bulanıklaşmıştır. Bu, ulus-devletin ortadan kalktığı anlamına gelmese de siyasal karar alma otoritesi artık küresel yönetim olarak kavramsallaştırılmaktadır (Rosenau, 2003). 1980'lere kadar uluslararası göç devletler tarafından siyasal bir konu olarak fazla önemsenmezken, 1980'lerin sonuna doğru ilgi görmeye başlamıştır. Avrupa Birliği (AB) devletleri

kendi iç sınırlarını kaldırırken, doğu ve güneyden gelen göç akımına karşı birliğin dış sınırlarını güçlendirmeye başlamışlardır. Aşırı sağ grupların ve partilerin göçü ulusal kimliğe yönelik bir tehdit olarak algılamaları da konunun önemini arttırmıştır (Castles ve Miller, 2008, s. 16-17).

Küreselleşme sürecinde sistemik bir unsur olan göçün daha önce de kapitalist dünyada var olduğu, yani göçe son yıllarda gösterilen ilginin bir algı değişikliği olduğu belirtilmektedir (Castles, 2002). Bu değişiklik Uluslararası İlişkiler disiplininde göçün güvenlik ile ilişkilendirilmesini beraberinde getirmiştir.

1990'lardan beri gelişen yeni güvenlik çalışmalarına yapılan en önemli katkılardan biri Kopenhag Okulu tarafından geliştirilen *güvenlikleştirme (securitization)* kavramıdır. Güvenlikleştirme, siyasi bir toplulukta bir konunun "güvenlikleştirici aktörler" (*securing actors*) tarafından, değer verilen bir referans nesnesinin (*referent object*) varlığına tehdit olarak değerlendirilmesi ve bu varoluşsal tehdite (*existential threat*) karşı acil ve istisnai önlemler alınmasını sağlayan intersubjektif bir anlamayı inşa eden bir söylem (*a speech act*) olarak tanımlanmaktadır (Buzan vd., 1998, s.23-27). Bu tanıma göre güvenlikleştirme, söylemsel ve siyasi bir süreçtir. Güvenlikleştirme sürecinde güvenlikleştirici aktörler referans nesnesine yönelik varoluşsal tehdit konusunda, bir hedef kitleyi (*audience*) ikna etmeye ve dolayısıyla gerçekleştirilecek olağanüstü önlemleri meşrulaştırmaya çalışırlar (Balzacq, 2010, s. 60-63)³. Bu yeni tanımla güvenlik kavramı, sosyal, kültürel, tarihi ve politik durumla bağlantılı olarak anlamlandırılmakta ve güvenliğe tarihsel ve evrensel tanımlar yapan yaklaşımlar eleştirilmektedir. Kopenhag Okulu, güvenlik kavramının bu şekilde inşa edilmesine dikkat çekmektedir (McDonald, 2011, s. 282).

Bali'ye göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sistemde meydana gelen değişiklikler ve güvenliğin çevre, sağlık gibi konularla ilintilendirilerek yeniden imgenenmesi, uluslararası ilişkiler ile uluslararası göç arasındaki ilişkinin gözden geçirilmesi için alan yaratmıştır. 11 Eylül saldırıları uluslararası göçün güvenliği nasıl etkileyebileceğini ortaya koymuş, saldırıların düzensiz veya geçici göçmen olduklarının anlaşılmasıyla, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

2 Bkz. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik.

3 Güvenlikleştirme ile ilgili tartışmalar için bkz. Doty, 1998; Huysmans 2000; Williams 2003; Stritzel, 2007; Wæver, 2008; Balzacq, 2010.

göç birimini milli güvenlik bakanlığı içerisine dahil etmiştir (Bali, 2008, s. 470). El-Kaide'nin küresel amaçları ve yaygınlığı ortaya çıktıkça, benzer yaklaşımlar diğer Batılı devletler tarafından da kabul görmüştür. 2004 Madrid ve 2005 Londra bombalamaları bu yaklaşımı daha da güçlendirmiştir (Bali, 2008, s. 471).

AB'nin ortak göç politikasının gelişimi ise tehdit altındaki bir toplumu anlatan sosyal ve siyasal söylemler ve süreçlerle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Batı Avrupa refah devletlerinin, sosyal bütünleşme ve politik meşruiyetlerini tehdit eden ekonomik küreselleşme, yoksullaşma, şehirlerdeki hayat şartlarının kötüleşmesi ve ırkçı hareketlerin güçlenmesi gibi birçok tehditle karşı karşıya olduğu öne sürülmektedir. Bu ortamda göç, kamu düzenine, refah devletine, kültürel kimliğe ve iç pazar istikrarına karşı bir tehlike olarak sunulmuş ve güvenlikleştirilmektedir. Homojen ulusların veya Batı medeniyetinin geçmişte var olduğu ve yabancıların (yani göçmenlerin) dışarıda bırakılmasıyla yeniden o günlere dönülebileceği miti yeniden üretilmektedir (Huysmans, 2000, s. 752, 756-758).

“Eğer sermaye, para ve bilgi özgürce dünyayı dolaşabiliyorsa, neden insanlar dolaşmasın?” sorusu (Munck, 2008, s. 1227), neo-liberal küreselleşmede önemli bir tutarsızlığı ortaya koymaktadır. Gelişmiş ülkelerin göçü bir problem ve güvenlik zaafı olarak algılaması, bu fikrin kabulünü imkânsız hale getirmektedir. Munck'a göre göç çalışmaları, küreselleşmenin politik ekonomisi ve bunun gelişme üzerine etkileri bağlamında ve gelişmekte olan ülkelerin perspektifinden de ele alınmalıdır (Munck, 2008, s. 1228). Overbeek (2002) de küreselleşmenin *laissez-faire* ilkelerinin tüm dünyaya uygulanmasını içeren bir sosyo-politik proje olduğunu, ancak bu ilkelerin eşitsiz bir şekilde uygulandığını söylemektedir. Örneğin, Dünya Ticaret Örgütü'nün malların serbest dolaşımını sağlamak için gösterdiği heves veya Uluslararası Para Fonu'nun sermayenin serbest dolaşımını teşvik etmesi, emeğin serbest dolaşımını konusunda birçok hükümetin ve uluslararası organizasyonun gösterdiği karşıtlıkla bir çelişki oluşturmaktadır. Ancak Overbeek'e göre bu bir çelişki değildir; zira neo-liberal “küreselleşme projesi”nin liberal ideallerle ilgisi yoktur. Asıl amaç sermayenin birikme potansiyelinin hiçbir kısıtlama olmadan arttırılmasıdır.

Avrupa'da yükselen sağ akımlar ve söylemler büyük ölçüde küreselleşmenin getirdiği güvensizlik ortamı-

nın ve artan sosyal eşitsizliğin bir sonucudur (Munck, 2008, s.1232-33). Tüm kötülüklerin yabancılardan geldiği düşüncesinin, Ortaçağ'da Avrupa'da yaşanmış Veba Salgını'na (Kara Ölüm) kadar giden kökleri vardır; bu ölümlere sebep olan mikroplar Doğu'dan gelen ithal ürünlerle gelmiştir. Yani sembolik olarak küreselleşmenin “iyi” yönlerini temsil eden internet, bilgi transferi ve finansal borsalar karşısında göçmenler küreselleşmenin “kötü” tarafını, yani hastalık, uyuşturucu, ölüm ve yıkımı temsil etmektedir. Bu da, göçün güvenlikleştirilmesinin bir sonucudur.

İçduygu ve Keyman da, küreselleşen dünyadaki göç akımlarının çok katmanlı ve ulus-devletler tarafından kontrol edilmesinin güç olduğunu, Soğuk Savaş döneminden kalma devlet-merkezli göç rejimlerinin problemleri ve etkisiz hale geldiğini savunmuşlardır (2000, s. 383). Türkiye'nin göç için transit ülke konumuna gelmesi küreselleşmeyle ilgilidir ve “ulus-devlet-güvenlik” paradigmasıyla çözülememektedir. Bu durumda yapılması gereken, göçün küreselleşen dünyada ulus-devlet ötesi bir sosyal form olarak ele alınması olmalıdır. Küreselleşmenin getirdiği değişik göç formlarını ulusal düzeyde analiz etmek yeterli değildir; zira küreselleşme bir krizi getirmiştir ve bu da ulus-devlet krizidir (İçduygu ve Keyman, 2000, s. 386-87). Göç konusunda yapılan tartışmalar, küreselleşmeyi ciddiye alan ve göçmenleri önyargıyla bir güvenlik tehdidi olarak görmeyen bir normatif anlayışla yeniden yapılandırılmalıdır (Appadurai, 1996).

Düzensiz Göç ve Türkiye

Günümüzdeki göç hareketlerinin yaygın biçimlerinden biri sınırların gizlice aşıldığı göçlerdir. Batı Avrupa işgücü piyasalarının 1970'lerdeki petrol krizinden sonra dışarıya kapanması ve yasal yollardan gelenlere verilen izinlerin kısıtlanması, önce Avrupa'ya yapılan iltica başvurularını arttırmış, iltica ile ilgili düzenlemelerin katılaştırılması ise insanları yasal kanallar dışında göçe yöneltmiştir (Toksöz, 2006, s. 112; Koser, 2002, s.72-73). Bu tarz göç hareketleri farklı şekilde nitelendirilmektedir. Sınırlardan yasadışı geçiş için “yasadışı göç” kavramı sıklıkla kullanılırken, bu durumun çoğunlukla çaresizlikten meydana geldiğini dikkate alan bazı bilim insanları “düzensiz göç” kavramını tercih etmektedirler. İçduygu'ya göre düzensiz göç doğrudan bir suç unsurundan ziyade kayıt dışılığa işaret eden bir kavramdır (İçduygu, 2004, s. 24). Alternatiflerinin tarafsız terimler olmamasından

duyduğu rahatsızlığı dile getiren Carens de daha az “yükü” olduğunu belirttiği “düzensiz göç” terimini kullanmaktadır (Carens, 2008, s. 64). Bu araştırmada da aynı sebeple “düzensiz göç” terimi kullanılmıştır. Düzensiz/Belgesiz/Kayıt dışı/Yasadışı Göçmen⁴, transit veya nihai hedef olan bir ülkeye yasadışı yollardan giriş yapan, çıkan veya vizesi bittikten sonra yasadışı yollardan kalan kimsedir. Bu terim, buldukları ülke kurallarına uymadan kalan veya gerçeğe dayanmayan nedenlerle sığınma başvurusunda bulunan kişiler için kullanılmaktadır.⁵

Bu çalışma, göç sistemleri teorisine dayanarak yapılmıştır.⁶ Göç sistemleri teorisi hem mikro hem makro hem de ara yapılara atıf yaptığı için, diğer teorilerin cevaplayamadığı soruları cevaplayabilmektedir. *Makro yapılar* dünyada geçerli ekonomik sistemi, ülkelerin uyguladığı kanunları ve devletlerarası ilişkileri içerirken, *mikro yapılar* ise göçmenlerin geliştirdiği ağlardır. Bu ağlar kişisel ilişkileri, arkadaş ve cemaat bağlarını, karşılıklı yardımlaşmayı kapsar. *Ara yapılar* ise göçmenler ile devlet veya kurumlar arasında aracı rol oynayan bireyler, kurumlar ya da gruplar olabilir. Burada, seyahat acenteleri, işçi simsarları, aracılar, tercümanlar gibi hayatlarını göç üzerinden kazanan insanları, sivil toplum örgütleri, hatta avukatlar ve insan kaçakçıları kapsayan bir “göç endüstrisi” olduğundan söz edilebilir (Castles ve Miller, 2008, s. 36-40).

4 Literatürde bu terimler birbiri yerine kullanılmaktadır. Kuzey Amerika’da “belgesiz” Avrupa’da ise “düzensiz” terimi tercih edilmektedir.

5 UGÖ’nün tanımlarının çevirisi için bkz. Toksöz, 2006.

6 Göçe ilişkin diğer iki temel teoriden neoklasik ekonomik teoriye göre göçün nedenleri öncelikle ekonomiktir. Bu teoriye göre göçmenleri ülkelerinden iten nedenler nüfus, düşük gelir düzeyi ve yaşam standartları ve baskı ortamı iken, bazı ülkelere çeken nedenler ise işgücü talebi, boş araziler, ekonomik fırsatlar ve siyasal özgürlüklerdir. Ancak göç eden kesim en yoksul kesim değil, genellikle orta sınıftır. Ayrıca, liberal neoklasik teori, göçmenleri rasyonel kararlar alabilen ve seçenekleri hakkında bilgisi olan özgür bireyler olarak gördüğü (bkz. Castles ve Miller 2008, s.33; Massey vd., 1993) ve göç hareketlerini açıklama veya öngörme yetisine sahip olmadığı için eleştirilir (bkz. Sassen, 1988). Marksist tarihsel-yapısalcı yaklaşıma göre ise göç, sermaye için ucuz bir emek hareketidir (Sassen, 1988) ve sermayenin ucuz kitlesel emek gücü arayışının bir sonucudur. Emegin bunu kabul etmesi ise hem sömürgeciğin kalıntısı hem de dünyadaki eşitsiz gelir dağılımını ile ilgilidir (Massey vd., 1993, s.444-448; Castles ve Miller, 2008, s.35). Neo-klasik yaklaşım bireyin seçimlerine vurgu yaparken, tarihsel-yapısalcı yaklaşım sermayenin çıkarını belirleyici faktör olarak görüp, bireylerin isteklerini yok saymaktadır.

Göç alan ülkelerin oluşturdukları politikaların işe yaramamasında en önemli neden, siyasetçilerin ve araştırmacıların uluslararası göçü dinamik bir sosyal süreç olarak görmemesi, bunun yerine çok eleştirilen ekonomik göç modeline ısrarla odaklanmalarındır. Bu da, göçün fayda ve maliyetini etkileyen politikalarda değişiklik yaparlarsa, göçün bir musluk gibi açılıp kapanacağı düşüncesini taşımalarına yol açar. Oysa göç, hareketi başlatan ekonomik sebepler ortadan tamamen kalkmış olsa da, sadece sosyal nedenlerle bile devam edebilir (Castles ve Miller, 2008, s. 43). Uluslararası göçü, insanların daha iyi bir yaşam peşinde başka bir yere göçmesi olarak tanımlamak, göçün bundan çok daha karmaşık ve sonraki kuşakları da etkileyecek bir süreç olduğunu gözden kaçırmak anlamına gelir (Castles ve Miller, 2008, 29).

Bu çalışmada, anket soruları hazırlanırken göç sistemleri teorisinden faydalanılmış ve göçmenleri ülkelerinden ayrılmaya zorlayan ve hedef ülkelere yönelten faktörler anlaşılmalı çalışılmıştır. Ayrıca, aile durumları, gittikleri ülkelerde arkadaş veya akrabaları olup olmadığı, seyahatlerini planlama şekilleri ile ilgili sorular sorularak, göç sistemleri oluşumu ve etkisi anlaşılmalı çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda da, göç sistemleri teorisini destekler nitelikte cevaplar bulunmuştur. Bu bulgular ileride detaylı olarak incelenecektir.

Düzensiz Göç, Türkiye ve AB

1980 öncesinde ekonomik nedenlerle göçmen gönderen ve Cenevre Anlaşması gereğince sadece Avrupa’dan sığınmacı alan Türkiye (Sönmez ve Kirişçi, 1995, s. 37-49), son yıllarda doğudan gelen sığınmacılar için “transit” ve “hedef” ülke konumuna gelmiştir. Geleneksel olarak göç veren bir ülke olan Türkiye, eklenen bu iki rolüyle birlikte üçlü göç rolüne sahip bir ülke haline gelmiştir (İçduygu ve Keyman 2000, s. 384). Türkiye’nin doğu-batı ve kuzey-güney göç yollarının keşişim noktasında olması, transit ülke olması sonucunu getirmiştir (İçduygu, 2000, s. 358). Türkiye’nin doğu sınırlarının dağınık ve kontrolünün zor olması, bu sınırların düzensiz göç açısından güvenliğinin yeterince sağlanamaması, ve Ege ve Akdeniz sahillerinin coğrafi yapısının yasadışı geçişlere uygun olması gibi faktörler de düzensiz transit göç için uygun zemini sağlamaktadır. Göçmenlerin Türkiye’yi hedef olarak seçmesinin sebebi ise, Türkiye’deki mevcut büyük kayıt dışı ekonominin içine kolaylıkla girebilmeleridir (İçduygu, 2006).

Düzensiz göçmenlerin, Türkiye'den gönderilinceye kadar iâşe ve ibateleri ile ülkelerine geri gönderilmeleri için gerekli masraflar Türkiye'nin bütçesinden karşılanmaktadır. Düzensiz göçmenler için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Belediyeler ve sivil toplum örgütleri tarafından da harcamalar yapılmaktadır. Kullanılan araç, ekipman ve personel giderleri de dikkate alındığında düzensiz göçmenler için yapılan harcamalar Türkiye'ye önemli bir ekonomik yük getirmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü Strateji Daire Başkanlığı verilerine göre, göçmen kaçakçılığına yönelik mücadelede 2009-2011 yılları arasında 16 milyon Türk Lirası harcanmıştır (YGMS, 2011). Ayrıca son yıllarda "Suriyeli misafirler" ile görülmüştür ki, Türkiye'de kalan göçmenlerin eğitim, barınma, konaklama gibi sorunlarına kalıcı çözüm getirmek çok ciddi bir maddi külfet olmuş, AB ile Türkiye arasında göçmenler konusunda ciddi pazarlıklar yapılmasını gerektirmiştir.

İçduygu, bugün Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün, göçmenlerin kökeni anlamında eskisine göre çok farklı olduğunu söylemektedir. Birinci grup göçmen, yarı ekonomik, yarı politik amaçlı olup, çoğunlukla Ortadoğudan, özellikle İran ve Irak'tan ancak aynı zamanda Asya ve Afrika'dan gelen ve Türkiye'de bir süre kalarak batı ve kuzey Avrupa'ya düzensiz olarak göçmeyi planlayan göçmenlerdir. Bir diğer grup, Romanya, Rusya Federasyonu, Moldova ve Ukrayna gibi eski Sovyet bloğu ülkelerinden yasal yollarla gelen fakat vizelerinin dolmasından sonra Türkiye'de kalan veya çalışan göçmenlerdir. Üçüncü grup, İran ve Irak'tan gelen, başvuruları reddedilen veya hala başvuru işlemleri devam eden sığınmacılardır (İçduygu, 2005, s. 31).

İçduygu'ya göre, Türkiye'ye yönelen düzensiz göç, son 20 yılın politik-ekonomik dinamiklerini belirleyen üç tarihsel olayla açıklanabilir. Birincisi, Batı Avrupadaki, kısıtlayıcı göç ve mülteci politikaları ve uygulamalarına yol açan göç krizidir. 1980'ler ve 1990'larda binlerce göçmen Avrupa'ya gitmek üzere ülkelerini terk etmiş ve kendilerini Türkiye gibi transit ülkelerde bulmuşlardır. İkincisi, Doğu Avrupadaki komünist rejimlerin çökmesinin sonucunda birçok insanın iş ve gelir peşinde yurtdışına yönelmesidir. Moldova, Romanya, Ukrayna ve Rusya Federasyonu'ndan kadınlar ve erkekler genellikle turist vizesiyle Türkiye'ye gelmiş ve kayıt dışı ekonomide çalışmışlardır. Üçüncüsü ise Ortadoğu ve komşu ülkelerdeki baskıcı re-

jimler veya bu ülkelere yapılan yabancı askeri müdahaleler tarafından tetiklenen sığınmacı ve mülteci akınlarıdır. Son 20 yıldır, bu kategori başlıca Afganistan, İran ve Irak'tan gelen kişilerden oluşmaktadır (2005, s. 2).

Bu alanda yapılan az sayıdaki araştırmalardan biri olan UGÖ 1995 Türkiye Transit Göç Raporu, düzensiz transit göçmenlerin daha çok İran ve Irak'tan ekonomik nedenlerle göç ettiklerini ve Türkiye'ye kaçakçılarla yardımıyla geldiklerini ortaya koymaktadır (İçduygu, 2000) Anket yapılanlardan sadece %8'i Türkiye'de sürekli olarak kalma ihtimalini düşünmektedir (İçduygu, 2000, s. 364). Esas niyetleri ya Avrupa'ya ya da klasik göç ülkeleri olan Avustralya, Kanada veya ABD'ye gitmektir.

Göç uzun süren ve masraf gerektiren bir süreçtir. Bir transit göçmenin ülkesinden ayrıldıktan sonra Türkiye'ye gelene kadar bir yılı yolda geçirdiği, Türkiye'de ortalama iki yıl kaldığı ve bir yıl içinde nihai hedef ülke için yola çıkmayı planladığı anlaşılmaktadır. Türkiye'ye göç için harcanan para ortalama 990 dolar, Türkiye'den hedef ülkeye gitmek için harcanan para ise ortalama 2,800 dolardır. Bu kişiler ekonomik göçmenlerdir ancak göçmen kaçakçıları ile yola çıkmayı tercih etmişlerdir (İçduygu ve Toktaş, 2002, s. 32).

Düzensiz göçmenler Türkiye'ye, Doğu ve Güneydoğu bölgesinde dağlık arazi şartlarına sahip sınır boylarından yürüyerek ve binek hayvanlarının sırtında, kara sınır kapılarında nakliye kamyonlarına ve diğer taşıt araçlarına gizlenmiş şekilde ve otobüslerde yolcu sayısının eksik beyan edilmesi suretiyle, denizden Akdeniz ve Ege sahillerinde şileplerden açığa bırakıldıktan sonra botlarla ve konteynırlar içinde limanlardan ve hava sınır kapılarından sahte veya tahrif edilmiş seyahat belgeleriyle girmektedirler (YGMS, 2011). Ayrıca, göçmenler Türkiye'ye vizeyle veya vize muafiyetinden yararlanarak yasal yollardan girdikten sonra pasaportlarını imha edip düzensiz yollardan ülkeye dışına çıkmaktadırlar. Bu yollar şunlardır: Meriç Nehri üzerinden küçük şişme botlarla, yüzerek veya yürüyerek sınır hattını geçerek; kara sınır kapılarından, taşıt araçlarına gizlenmek yoluyla, sahte veya tahrif edilmiş belgeler kullanarak; Ege sahillerinden, küçük teknelerle, yüzerek veya deniz motosikletiyle Yunan adalarına geçerek veya özel yatlarla İtalya'ya ulaşarak; İstanbul Atatürk Uluslararası Havalimanı'ndan belge

ibraz ederek çıktıktan sonra varıştan önce belgelerini imha ederek (YGMS, 2011). Son yıllarda yaşanan göçmen krizinde Ege sahillerinden Yunan adalarına geçerken ölen göçmenler, krizin boyutunu tüm dünyaya göstermiştir.

Türkiye’de sığınmacı⁷ ve ekonomik düzensiz göçmen kategorileri/tanımları birbiriyle örtüşmektedir. Bunun bir nedeni, her iki tip göçmenin de başta İran ve Irak olmak üzere genelde aynı ülkelerden gelmeleri, diğer nedeni ise her iki göçmen tipinin de Türkiye’ye giriş ve kalma şeklinin bir şekilde düzensiz olmasıdır. Aynı zamanda, Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi ve Avrupa dışı sığınmacılarla ilgili pozisyonuna bakılırsa, her iki tip göçmenin de bir grup olarak ele alındığı görülebilir (İçduygu, 2000, s. 2).

Mültecilerin, sığınmacıların ve düzensiz göçmenlerin hareketlerinin iç içe geçmiş olması, hem AB ülkeleri hem de Türkiye için zorluk yaratmaktadır çünkü ilgili ülkelerin sığınmacıların ve mültecilerin haklarına saygı gösterilmesi gibi uluslararası yükümlülükleri vardır. Dolayısıyla, düzensiz göçmenlerle sığınmacılar arasında ayırım yapabilmek çok önemlidir. Genellikle, güvenlik kaygıları hükümetlerin uluslararası hukuk altındaki yükümlülüklerini yerine getirmelerine yol açmaktadır. Türkiye de, özellikle AB’nin düzensiz göç konusunda yaptığı baskı nedeniyle düzensiz göçmenler arasında bulunan potansiyel sığınmacıları gözden kaçırabilmektedir (Kirişçi, 2003, s. 92).

Türkiye, düzensiz göçe karşı gerçek anlamda önlem alamamıştır. Bunun nedenleri arasında, çok uzun kara ve deniz sınırlarının olması, polisin yeterli mad-

di, teknik ve insan kaynaklarının olmaması, AB’nin yasal göçe kapılarını tamamen kapatması, Türkiye’nin düzensiz göçmenlerin kolayca kayıt dışı ekonomide çalışabileceği bir ülke olması, düzensiz göçmenlerin geldiği ülkelerin karşılıklı işbirliğine yanaşmamaları, kaçakçıların çok küçük gruplar hatta bazen tek başlarına çalışmaları ve sınırdaki yolsuzluklar olarak sayılabilir (Kirişçi, 2003, s. 96; İçduygu ve Toktaş, 2002, s. 25-7).

Türkiye-AB ilişkileri Aralık 1999’da Türkiye’nin aday ülke ilan edilmesiyle yeni bir döneme girmiştir. Türkiye’nin üyeliğine ilişkin izlenecek yol, AB tarafından Aralık 2000’de yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) (General Affairs Council of the European Union, 2000) ve Türk hükümeti tarafından Nisan 2001’de yayımlanan Ulusal Program (Secretariat General for European Affairs, 2001) ile belirlenmiştir. İltica ve göç konuları Adalet ve İçişleri başlığı altında ele alınmaktadır. Adalet ve İçişleri Avrupa bütünleşme sürecinin henüz uluslararası olamamış bir alanıdır. Üye ülkeler bu konularla ilgili sorunları hükümetlerarası işbirliği yöntemiyle çözmeyi tercih etmişlerdir. Yine de kayda değer seviyede bir AB *acquis*’i geliştirilmiştir ve aday ülkelerin yasalarını buna uyumlu hale getirmeleri beklenmektedir. 1997 Amsterdam Antlaşması, üye ülkelerin 2004 yılına kadar Adalet ve İçişleri konularını çoğunluk oyuna bağlı ortak politika konusu yapacaklarına dair bir vaat içerir. İltica ve özellikle düzensiz göç Adalet ve İçişleri konuları içinde önemli yer kaplamaktadır. 1999’da, Tampere Finlandiya’da yapılan toplantıda AB hükümetleri ortak iltica ve göç politikası geliştirme çabalarını arttırmaya karar vermişlerdir (Kirişçi, 2003, s. 80).

Türkiye bu gelişmeler karşısında KOB’de yer alan ve Türk vize politikasını Schengen vize rejimiyle uyumlu hale getirmek, geri kabul anlaşmaları imzalamak ve Türkiye’nin doğu sınırlarının kontrolünün iyileştirilmesi gibi geniş çapta taleplere uymak zorunda hissetmektedir. Bu başlıklar içinde özellikle ikincisi ve sonuncusu oldukça önemlidir; çünkü eğer Türkiye AB üyesi olursa, bu sınırlar AB’nin sınırları olacaktır. Suriye krizinin yarattığı Türkiye’ye yönelik kitlesel sığınmacı akının gösterdiği üzere bu sınırlar AB’ye yönelik en önemli düzensiz göç ve mülteci hareketlerinin olduğu bölgelerin tam yanında yer almaktadır. Dahası, AB *acquis*’ine göre Türkiye ilk iltica ülkesi olmak ve bu talepleri kendisi işlemek zorunda olacaktır. Türk mercileri üyeliğin gerçekleşmesi için AB ile iş-

7 Sığınmacı, uluslararası bir sınırı geçen ve mülteci statüsü için yaptığı başvuru henüz kabul edilmemiş olan kişidir. Sığınmacıların, aslında sığınmacı kisvesi altında ekonomik beklenti taşıyan göçmenler olduğu iddia edilmektedir. Ancak, bu ayırımı yapmak çok güçtür; çatışma sonrası hiçbir sosyal ve ekonomik altyapısı kalmayan bir ülkeden kaçış ile baskıdan kaçış arasındaki fark çok incedir. Mülteci ise, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin BM Konvansiyonu’na göre, ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal grubun veya politik görüşün üyesi olmak nedeniyle takibata uğrama konusunda ciddi temellendirilmiş korkularından ötürü kendi ülkesi dışında bulunan ve korkuları nedeniyle bu ülkeden koruma isteyemeyen kişidir. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni coğrafi sınırlama ile kabul edip onaylamış olduğu için Avrupa dışından gelen göçmenlere mülteci statüsü vermemektedir. Bu göçmenleri sığınmacı olarak adlandırılmakta ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği aracılığıyla mülteci kabul eden üçüncü bir ülkeye gönderilmeye çalışılmaktadır.

birliği yapmanın önemini farkında olmakla birlikte önemli bir ikilem yaşamaktadır. Türkiye'nin adaylığı'nın tartışmalı durumu göz önüne alındığında, AB ile işbirliğinin üyelik ile sonuçlanmayarak, Türkiye'nin tek başına düzensiz göçün getirdiği problemlerle uğraşmak zorunda kalması ihtimali kaygı uyandırmaktadır (Özçürümez ve Şenses, 2012, s. 242). Birçok yetkili, bu durumun Türkiye'nin güvenliğini ciddi anlamda tehlikeye atacağına inanmaktadır (Kirişçi, 2003, s. 81). Türk mercileri, coğrafi konumunun, Türkiye'yi AB'nin istemediği ilticacı ve mültecilerin yığıldığı bir tampon bölge haline getirmesinden endişe etmektedirler. Türkiye, AB üyeliğinin gerçekleşmesi ve geçerli olan *acquisin* kabulü durumunda tipik bir statü tespiti yapılan *ilk iltica edilen ülke* ve *güvenli ilk iltica ülkesi* olacaktır.⁸ Türkiye'nin tampon bölge olma korkusu, AB'nin iltica ve göç politikalarını dışsallaştırması (*externalization*)⁹ ve Avrupa Kalesi yaratmaya çalışması algısıyla daha da güçlenmektedir.¹⁰

Bunlara rağmen, 2005 yılında Türkiye'nin AB sürecinde sığınma alanında atacağı adımları içeren Ulusal Eylem Planı yürürlüğe girmiştir.¹¹ Plan ve AB mev-

zuatı, *İltica ve Göç Mevzuatı* adlı kitapta toplanmıştır. Planda, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasının önemli olduğu, ancak iltica ve düzensiz göç hareketlerinin Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarına zarar verilmeyecek şekilde çözüm bulunması gereken bir konu olduğu vurgulanmaktadır.¹²

Konuyla ilgili son gelişme, düzensiz göç ile mücadele etmek amacıyla Türkiye ile AB arasında 16 Aralık 2013'de imzalanan ve aynı zamanda AB-Türkiye vize muafiyeti diyalogunu da başlatan geri kabul anlaşmasıdır.¹³ Bu anlaşmanın 1 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye'ye, AB'ye kaçak yollarla girmiş vatandaşları derhal iade edilecek, Türkiye üzerinden AB'ye giren üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızların iadesi ise 3 yıllık geçiş döneminin ardından gerçekleştirilecektir.¹⁴ AB'ye Türkiye üzerinden yasadışı yollarla giren üçüncü ülkelerden göçmenlerin geri kabul edilebilmesi için mülteci kampları inşa edilecek ve AB, iade ettiği mültecilerin barınma maliyetlerini kısmen üstlenecektir. Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde Türkiye'den AB ülkelerine geçtikleri tespit edilerek Türkiye'ye iade edilecek düzensiz göçmenlerin iade masrafları gönderen ülke tarafından karşılanırken, bu göçmenlerin geri gönderme merkezlerinde kaldıkları süre içerisindeki masrafları Türkiye tarafından karşılanacaktır. AB'ye kaçak göçün yoğun olduğu ülkelerin bazılarıyla geri kabul anlaşmaları mevcut olan Türkiye, bu sayede kabul edeceği mültecileri kısmen geldikleri ülkelere gönderebilecektir.¹⁵

8 Council Regulation (EC) No. 343/2003, 18.2.2003, Official Journal of the European Union, 25.2.2003, L 50/1 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=L:2003:050:0001:0010:EN:PDF>)

9 Göç olgusu son yıllarda dışsallaştırılarak AB'nin iç politikasından çok dış politika gündeminin ana konusu haline gelmiştir. AB iltica ve düzensiz göç hareketleri ile mücadelede sorumluluğu AB dışındaki devletlere transfer etme yani dışsallaştırma stratejisinin aracı olarak geri kabul ve vize kolaylaştırma anlaşmalarını kullanmaktadır.

10 AB'nin düzensiz göçü engellemek amacıyla uyguladığı politikalarından birincisi göçmenlerin transit ve köken ülkeleriyle imzalanan geri kabul anlaşmaları, ikincisi ise Frontex'in güçlendirilmesiyle ortak sınır kontrollerinin artırılmasıdır (Klepp, 2010; Friese, 2010). Bu tür anlaşmaların hem düzensiz göçü engellemeye faydası hem de AB'nin ortakları veya göçmenler üzerindeki etkisi bilinmemektedir (Billet, 2010, s.79). Ancak yapılan araştırmalar göstermektedir ki birçok Avrupa ülkesinde uygulanan vize gibi sınır öncesi kontroller, gerekli dokümanı taşımayan yolcuları taşıyan havayollarına verilen cezalar ve geri kabul anlaşmaları gibi sınırların kontrolünün dışsallaştırılması, mülteci olması mümkün olabilecek bir kişiye yasadışı yollar kullanmak dışında bir yol bırakmamaktadır (Bloch & Chimienti, 2011, s. 1273-74; Schuster, 2011).

11 2003 yılı Türkiye Ulusal Programı'nda, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusu, - Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinin tamamlanmasına paralellik arz edecek şekilde - iki koşulun sağlanmasına bağlanmıştır. Bu koşullar; katılım aşamasında Türkiye'ye doğudan bir mülteci akınına teşvik etmeyecek şekilde gerekli mevzuat ve altyapı değişikliklerinin gerçekleştirilmesi ve AB ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermeleridir (Kirişçi, 2003).

12 İltica ve Göç Mevzuatı kitabı için bkz. http://www.goc.gov.tr/files/files/iltica_goc.pdf

13 25 Haziran 2014 tarihinde TBMM tarafından onaylanan anlaşma 2 Ağustos 2014 tarihli 29076 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1.htm>). İlgili anlaşma metni için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1-1.pdf>.

14 Geri kabul anlaşmasının üçüncü ülke vatandaşları açısından yürürlüğe gireceği tarih 1.11.2017 iken, 18 Mart 2016'da Türkiye ve AB arasında bu tarihin 1 Haziran 2016'ya çekilmesi konusunda uzlaşa sağlanmıştır. Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan bu karar 6714 sayılı kanun ile 20.05.2016'da Resmi Gazetede onaylanmıştır (Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160520-1.htm>).

15 Geri kabul anlaşması, hem sığınmacı ve mülteci hakları açısından hem de Türkiye'ye getireceği yükümlülükler açısından ciddi eleştirilere maruz kalmıştır (bkz. Ekşi, 2016; Özcan, 2010). Örneğin Mehmet Özcan geri kabul anlaşmasının Türkiye'nin elindeki en büyük kozlardan birisi olduğunu ve Türkiye'ye ciddi boyutlarda yük getirecek olan bu anlaşmanın karşılığının, vize kolaylığı değil vize muafiyeti olması gerektiğini, düzensiz göçün, Türkiye'nin değil AB'nin sorunu olduğunu ve Türkiye'nin AB'ye bu sorununda yardımcı olduğunu söylemektedir (Özcan, 2010)

Geri Kabul Anlaşması'ndan daha önce, 11 Nisan 2013'te, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kabul edilmiştir.¹⁶ Kanun, düzensiz göçün idaresiyle ilgili olarak, sınır dışı etme, idari gözetim ve geri gönderme merkezlerinin kural ve prosedürlerini belirlemektedir. Bu kanun ayrıca göç konularıyla ilgili yetkiyi güvenlik güçlerinden alıp İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan ve 11 Nisan 2014'te faaliyete geçen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne vermektedir. Bu kurum hem düzenli hem de düzensiz göç ile ilgili politikalar ve stratejileri geliştirmek ve uygulamakla sorumludur.

Ayrıca Türkiye, yasal olarak mülteci statüsü veremediği Suriyeli sığınmacılar için özel yasa çıkarmak durumunda kalmıştır. 22 Ekim 2014'te Resmi Gazete'de yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği ülkelerindeki iç çatışmalardan kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin statüsü ile ilgili belirsizlikleri düzenlemiştir.¹⁷ Buna göre Türkiye, Suriyeli sığınmacılara "geçici koruma" sağlayarak bu kişilerin temel ve acil ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Yönetmelik geçici korumanın kapsamını, bu kapsamda yapılacak işlemleri (sağlık kontrolü, kayıt, kimlik belgesi düzenleme gibi) ve geçici korunanlara sağlanacak hizmetler (sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler gibi) ile ilgili hususları düzenlemektedir.¹⁸

Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü Misafirhanesi Araştırması

Türkiye'ye düzensiz göç girişleri doğudan, İran ve Irak sınırından gerçekleşmekte, Türkiye'yi transit olarak kullanan düzensiz göçmenler Avrupa'ya geçiş yapabilmek için ülkenin batısına doğru hareket etmektedirler. Ayrıca Adana ili örneğine bakıldığında, genelde yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımının oransal olarak tüm ülke genelini yansıttığı görülmektedir. Böylece Adana ili örneğinden yola çıkılarak, ülke bütünü için öngörebilecek göç politikalarının oluşturulabileceği düşünülmüştür.

Araştırma

Çalışmanın amacı, Adana ilindeki araştırmaya dayanarak, Türkiye'nin küreselleşme sonrası düzensiz göç ile ilgili durumuna ışık tutmak ve göçün ulus-devlet ve güvenlik yaklaşımlarıyla ele alınmasının sonuçlarını görmektir. Örneklem için, Türkiye bütününe büyük ölçüde yansıtıcı Adana ili seçilmiş ve güvenlik güçlerine yakalanmış olan düzensiz göçmenlerle görüşülmüştür. Bu çalışma, Adana'da düzensiz göç üzerine yapılan ilk araştırma olmasıyla önemlidir. Araştırma Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü Misafirhanesi'nde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, düzensiz göçmenlere sistematik olarak uygulanan anket çalışmasının sağladığı bilgilerin yanı sıra, Şube Müdürlüğü'nde çalışan görevliler ile nitel görüşmeler, göçmenlerle ilgili gözlemler ve Şube Müdürlüğü'nden alınan istatistik ve sunumlar da veri olarak değerlendirilmiştir. Anket soruları hazırlanırken, göç sistemleri teorisinden faydalanılmış, sorulan sorularla göçmenleri ülke-lerinden ayrılmaya zorlayan faktörler ve Batı ülkelerine yönelen faktörler anlaşılmasına çalışılmıştır. Bunun yanında, aile durumları, gittikleri ülkelerde arkadaş veya akrabaları olup olmadığı, seyahatlerini planlama şekilleri gibi sorular sorularak, göç sistemleri oluşumu ve etkisi anlaşılmasına çalışılmıştır.

2011 yılı Temmuz ayı boyunca, Adana Yabancılar Şubesi misafirhanesine gelen 119 düzensiz göçmenden, anketi cevaplamayı kabul eden 68 göçmen ile yüz yüze anket yapılmıştır. Bu rakam, Temmuz 2011'de yakalanan toplam düzensiz göçmenlerin %57'sine denk gelmektedir. Anketi yapmak için Temmuz ayının seçilmesinin nedeni, yaz aylarının düzensiz göçün arttığı aylar olmasıdır. Tablo 1'de de görüldüğü gibi, Temmuz ayı tablonun kapsadığı on bir ay içinde en yüksek sayıda düzensiz göçmenin ağırlandığı aydır. On bir ayda misafirhaneye gelen toplam göçmen sayısının %28'inin bu ay içinde geldiği görülmektedir. Bu da, Temmuz ayı seçiminin isabetli olduğunu göstermektedir ve araştırmanın başarısı anlamında önemlidir.

Örneklemin Türkiye geneli için uygun olduğu düşünülmektedir çünkü Temmuz ayı boyunca yakalanan göçmenlerin tümü Edirne civarında Yunanistan sınırını geçmeden yakalanmış veya Yunanistan'a girdikten sonra FRONTEX¹⁹ tarafından yakalanarak Türki-

16 Kanun için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>

17 Yönetmelik için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>

18 Geçici Koruma Yönetmeliği, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>

19 FRONTEX 2004'de kurulan AB dış sınırlarının güvenliğinden sorumlu olan kurumdur (bkz. <http://frontex.europa.eu/>).

Tablo 1. Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü 2011 Düzensiz Göçmen Uyrıkları

Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü 2011 Yılı Düzensiz Göç Tablosu														
UYRUĞU	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZ.	TEM.	AĞUS.	EYLÜL	EKİM	KASIM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
AFGANİSTAN						49	46		64	24		148	35	183
BANGLADEŞ						1						1		1
ÇİN										4		4		4
ERİTRE							35				3	20	18	38
FİLDİŞİ SAH.		1										1		1
FİLİSTİN								8			18	17	9	26
GÜRCİSTAN		1	1									0	2	2
HİNDİSTAN						1						1		1
İRAK				4				18		1		12	11	23
MYANMAR						11	15			14	36	71	5	76
NIJERYA	1	3										3	1	4
PAKİSTAN					5	13	20			12		50		50
SOMALİ	5	7					3				3	16	2	18
SURİYE		1								1		2		2
	6	13	1	4	5	75	119	26	64	56	60	346	83	429

Kaynak: Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü tarafından verilen istatistik verilerinden alınmıştır.

ye ile yapılan iade anlaşması kapsamında Türkiye'ye iade edilen göçmenlerdir. Edirne misafirhanesinde yer kalmadığından bu göçmenler, işlemlerinin yapılması için Türkiye'nin çeşitli illerindeki misafirhanelere gönderilmişlerdir. Adana Yabancılar Şubesi'nde çalışan polisler, FRONTEX'in uydular aracılığıyla sınırda gerçekleşen en küçük aktiviteyi bile saptayabildiğini, böylece düzensiz göçmenlerin Yunanistan sınırlarına geçmeyi başarsalar bile, orada yakalandıklarını belirtmektedirler.

Göç konusunu araştırmak için, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Daire Başkanlığı'na yazılı başvuru yapılarak izin istenmiştir. Göç, Türkiye'nin çok eleştirildiği hassas bir konu olduğu için, Bakanlık izin verme konusunda önce çe-

kincleri davranmışsa da, yapılacak araştırmanın amacı ve içeriğinin detaylı olarak anlatıldığı ikinci başvuruya Bakanlık gerekli izni vermiş, Adana Valiliği'ne araştırma için yardımcı olunması konusunda bir yazı göndermiştir. İzinle birlikte, Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü araştırma için her türlü imkânı sağlamış, Şube Müdürü sorulan soruları cevaplamış, çeşitli istatistik ve sunumlar tedarik etmiş ve sürekli yardım etmek üzere bir polis memuru görevlendirilmiştir.

Adana Yabancılar Şubesi Gözlemleri

Şube personelinin düzensiz göçmenlere yönelik davranışlarının insancıl olduğu, yemeklerinin doyurucu ve yeterli olduğu gözlemlenmiştir. Yatakhane ortamlarına girilemediği için buldukları ortam ve banyo imkânları bilinmemektedir ancak yıkanma suyu ko-

nusunda sıkıntı olduğu yönünde duyular alınmıştır. Sağlık sorunları olan göçmenler hastaneye gönderilmektedirler.

Şube memurlarının, düzensiz göçmen gruplarının geldiği günlerde çok yoğun bir şekilde ve uzun saatler çalıştıkları gözlenmiştir. Normal mesai saatleri dışında çalıştıklarında ise herhangi bir fazla mesai ücreti almadıkları bilgisi alınmıştır.

Göçmenlerin sınır dışı edilmemek için hangi ülkeden geldikleri konusunda bilgi vermedikleri veya kasten Türkiye'nin sınır dışı edemeyeceği (örneğin Somali gibi, havayolu bağlantısı veya konsoloslugu olmayan) ülkelerin ismini zikrederek yanlış bilgi verdikleri bilinmektedir. Özellikle Afrika'dan gelen göçmenlerin bu tür beyanlarda bulunmaya daha meyilli olduğu ve bu anlamda güvenilir bulunmadığı söylenebilir. Örneğin, bir önceki akşam ifadesinde Eritre'den geldiğini belirten göçmen, ertesi gün anket görüşmesinde araştırmacılara Kongo'dan geldiğini söylemiştir. Diğer yandan Afganistan ve Pakistan'dan gelen göçmenlerin verdiği bilgilerin daha güvenilir olduğu ve bu göçmenlere olan yaklaşımın genelde daha olumlu olduğu gözlemlenmiştir. Bu olumlu yaklaşımın sebepleri arasında, söz konusu göçmenlerin kültürel ve dini olarak Türkiye'ye daha yakın ülkelerden geliyor olmaları da düşünülebilir.

Göçmenlerin geri gönderilme işlemleri sırasında karşılaşılan problemler arasında geri gönderilecekleri ülkelere onay alınamaması, pasaport veya seyahat belgelerinin temin edilememesi, transit geçiş ülkelerinin çıkardığı zorluklar, ulaşım giderleri, havayolu firmalarının düzensiz göçmenlerin taşınmasında zorluklar çıkartılması ve menşe ve transit ülkelerin geri kabul anlaşmalarını imzalamaya yanaşmaması sayılabilir.

Göçmenlerin çoğu ekonomik göçmen olarak kabul edilerek ülkelere geri gönderilmekte, en azından bu yönde çaba sarf edilmektedir. İltica başvurusunun ise sonuçlanması yıllar alabilmekte, bu süre zarfında ilgili aileler Türkiye'de kalarak başvurusunun sonuçlanmasını beklemektedirler ki bu Türk makamlarının arzu etmediği bir durumdur. Diğer yandan, ekonomik göçmen olarak işlem gören göçmenlerin geri gönderme prosedürlerinde herhangi bir problem çıkarsa (örneğin, geldikleri ülkenin Türkiye'de konsoloslugu bulunmadığı için evrak düzenlenemezse, Türkiye'den

ilgili ülkeye doğrudan uçuş yoksa veya göçmenler geri dönüş için bilet parası temin edemiyorlarsa) bu göçmenler bir otele yerleştirilmekte ve otelden kaçarak kayıt dışı duruma düşmektedirler. Bu tür göçmenler Türkiye'de kaçak olarak çalışmakta ve para biriktirerek Avrupa'ya geçmeyi hedeflemektedirler. Bu durum, şube personelinin göçmenlere bakışını olumsuz etkilemekte, ayrıca bazı düzensiz göç vakalarının bu şekilde çözümsüzlüğe sürüklenmesi, iş motivasyonlarının azalmasına yol açmaktadır. Barındırma ve sınır dışı etme konusundaki zorluklar, kolluk birimlerinin mücadele gücünü azaltmakta, düzensiz göçmenleri yakalama konusunda isteksiz davranmaya itmektedir. Bu hususlar "yakalamama"nın gerekçesi olarak gösterilmektedir.

İzlenimler

Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü yetkilileriyle yapılan yüz yüze görüşmelerde şube memurlarındaki yaygın kanının göçmenlerin Türkiye'ye ekonomik yük oldukları ve Türkiye'nin kendi nüfusuna yeterince istihdam, eğitim ve sağlık hizmeti sağlayamazken düzensiz göçmenlere büyük bütçeler ayırmak zorunda kaldığı yönünde olduğu görülmüştür. Göçmenlerin BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne başvuru yapmadan ülkelere geri gönderilme prosedürlerinin yapıldığı anlaşılmıştır. Mültecilik işlemleri devam ederken Türkiye'de geçirecekleri sürenin, güvenlik güçlerinin bu kararı etkilediği görülmektedir. Bu nitel görüşmelerle Türkiye'nin küreselleşme sonrası değişen göç kavramından büyük ölçekte etkilendiği ve artan düzensiz göç ile baş edecek insan ve finansal kaynağı bulmakta zorlandığı ortaya çıkmaktadır.

Anket Bulguları

Göç sistemleri teorisi çerçevesinde hazırlanan anket sorularıyla Adana Yabancılar Şubesi Misafirhanesi'nde konaklayan 68 düzensiz göçmenin demografik ve aile yapıları, eğitim durumları, ekonomik durumları, gitmek istedikleri ülkeler ve sebepleri ve onları göçe yönelten itme-çekme faktörleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylece, göçü etkileyen makro ve mikro yapılar kadar, ilgili ara yapılar ve ağların da belirlenmesi hedeflenmiştir.

Öncelikle, bu göçmenlerin tümünün Türkiye üzerinden Avrupa'ya gitmeye çalışan transit düzensiz göçmenler olduğu tekrar edilmelidir. Ankete katılan 68 göçmen genelde genç erkeklerden oluşmaktadır. Konuşmayı kabul eden göçmenlerden sadece 6'sı kadın,

geri kalan 62'si erkektir. Daha önce Türkiye'deki düzensiz göçmenlerle ilgili yapılan çalışmalarda kadın erkek oranının hemen hemen eşit olduğu görülmüştü. Bu çalışmada ise sadece *transit* göçmenler incelendiğinden ve yasadışı olarak kayıt dışı ekonomide çalışan kadınlar çalışmaya dahil olmadığından, böyle bir cinsiyet dağılımı çıkmıştır. 68 göçmenden 4'ünün yaşı 26-35 arasında, diğerleri ise 15-25 yaş aralığındadır.

Göçmenlerin %61 gibi büyük bir çoğunluğu Afganistan ve Pakistan'dan gelmektedir. İran, Burma, Bangladeş ve Hindistan gibi diğer Asya ülkelerinden gelenlerin oranı %19'dur. Somali, Kenya, Eritre ve Kongo gibi Afrika ülkelerinden gelenlerin oranı %20'dir. Göç veren ülkelerin çeşitliliği, göçün küreselleşme sonrası günümüzdeki durumunu göstermesi açısından ilginçtir.

Göçmenlerin sadece %3'ü evli ve çocukludur. Bu geride bırakılan eş-çocuk olmamasının göç kararını almayı kolaylaştırdığını gösterdiği gibi, gençlerin göç kararını daha kolay aldığını şeklinde de yorumlanabilir.

Düzensiz göçmenlerin %62'si nüfusu 1.000.000 üzerinde olan büyük şehirlerden, %16'sı ise nüfusu 200.000 ile 1.000.000 arasında değişen şehirlerden gelmiştir. Köy ve kasabadan gelenlerin oranı ise %9'dur. Bu da, şehirleşme ile göç arasında direk bir ilişkinin olduğunu teyit etmektedir. Büyük şehirlerde yaşanan ekonomik ve sosyal problemlerin, insanları göçe ittiği tespiti yapılabilir.

Üniversite mezunu olan düzensiz göçmen oranı sadece %3'tür. İlkokulu bitirmemiş veya hiç okula gitmemiş olanların oranı %35'tir. 5 yıllık ilkökul eğitimini bitirenleri de eklediğimizde bu oran %56'ya kadar çıkmaktadır. Ortaokul sonrası eğitim görenlerin oranı ise oldukça yüksektir: %41. Asya'dan gelen göçmenlerin daha eğitilmiş olduğu, Afrika'dan gelenler arasında hiç okula gitmemiş olanların daha fazla olduğu görülmektedir. Bu oranlar, eğitim durumu ile göç arasında bir ters orantının varlığını teyit etmektedir.

Meslek sahibi olanlar genelde olup, boyacılık, ayakkabıcılık gibi işlerle uğraşmış olan zanaatkârdır ve daha çok Afganistan, İran ve Pakistan'dan gelen göçmenler arasında vardır. Meslek sahibi olanlarla olmayanlar

yaklaşık olarak eşit dağılım göstermektedir. Buna karşın, herhangi bir işe sahip olanların oranı %40'tır. Meslek ve iş sahibi olan insanların neden göç etmeye karar verdiği noktasında göçmenin aylık hane geliri belirleyici olmaktadır. Göçmenlerin sadece %12'si ailenin aylık gelirini 1000 Amerikan doları ve üzerinde olarak belirtmiştir. Diğer yandan aylık aile gelirini 0-200 Amerikan doları olarak belirtenlerin oranı ise %56'dır.

Nihai olarak hangi ülkeye ulaşmak istedikleri sorulduğunda, cevap vermeyenlerin oranı %12, sadece herhangi bir Avrupa ülkesi diyenlerin oranı %9'dur. Yunanistan, %35 oranla düzensiz göçmenlerin en fazla gitmek istediği ülkedir. Bu göçmenlere, neden Yunanistan'a gitmek istedikleri sorulduğunda, tümü "iş için" cevabını vermiştir. Diğer tercih edilen ülkeler sırasıyla İsviçre, Fransa, Belçika, Almanya, Norveç, İtalya, İngiltere, İspanya ve Hollanda'dır. Göçmenlerin sadece bir tanesi Avrupa dışında bir ülkeye (Kanada) gitmek istemektedir. Bu ülkeleri neden tercih ettikleri sorulduğunda, ağırlıklı cevap %53 ile çalışmak için ise de, %18'inin de ulaşmak istediği nihai ülkede akrabaları veya arkadaşları bulunmaktadır. Bu bulgu da göç sistemleri teorisinin ulusötesi ağ kavramını destekler niteliktedir. Bunun dışında eğitimin de %12 ile hangi ülkenin seçildiği konusunda bir etken olduğu belirlenmiştir. Eğitim cevabı verenler İsviçre, Fransa ve Norveç'i tercih etmişlerdir. "O ülkeyi seviyorum, macera için, can güvenliği, orada çalışma izni almak daha kolay veya demokratik bir ülke" gibi cevaplar verenlerin oranı ise %7'dir. Anlaşılmaktadır ki, Yunanistan'a girdikten sonra, farklı beklentileri olanlar (eğitim, demokrasi, akrabalar gibi) farklı ülkeleri hedef olarak seçmekte, tek amacı herhangi bir Avrupa ülkesinde çalışmak olanlar ise Yunanistan'ı seçmektedirler. Yunanistan'ın coğrafi olarak en yakın ve kolay ulaşılabilir AB ülkesi olmasının da bu seçimde etken olduğu tespiti yapılabilir.

Yaşadıkları ülkeyi neden terk ettikleri sorulduğunda, %49 ekonomik nedenleri, % 37 can güvenliğini, %3 ise her iki sebebi de itici faktörler olarak belirtmiştir. Afrika ülkelerinden gelenlerin hepsi can güvenliğini sebep olarak gösterirken, Asya ülkelerinden gelenler hem ekonomik faktörleri hem de can güvenliğini sebep olarak göstermişlerdir. Daha önce, çatışmalar nedeniyle altyapısı ve sosyal yapısı kaybolan ülkelerde ekonomik göçmenle mülteci arasındaki farkı ayırt

etmenin güçlüğünden söz etmiştik. Afganistan'dan gelen göçmenlerde tam da bunu gözlemek mümkündür. Ekonomik sebepler, Taliban'ın baskısı ve can güvenliğinin olmadığı hissiyle birleşerek göçe yol açmaktadır. Can güvenliğinin olmadığı hissinden söz etmemizin sebebi, göçmenlerin %37'sinin can güvenliğini göç etmek için bir sebep olarak gösterirken, yalnızca %10'unun güvenlik güçleriyle herhangi bir problem yaşadığını belirtmiş olmasıdır. Bahsedilen problemler ise gerçekten hayati tehlike yaratan sebepler değildir.²⁰ Göçmenlerin %10'u Afgan vatandaşı olup daha önce Afganistan'dan İran'a veya Pakistan'a göç etmiş ve uzun süre orada yaşamış kişilerdir ancak özellikle İran'da Afganların sevilmediğinden, onlara okuma hakkı verilmediğinden ve sık sık kimlik kontrolüne maruz kaldıklarından söz etmişlerdir. Bu noktada göçün göçü getirdiği, köyden şehre giderek başlayan göç olgusunun, komşu ülkeye göç ederek devam ettiğini ancak burada da bitmeyerek hedef ülkeye varıncaya kadar devam ettiği tespiti yapılabilir.

Göçmenlerin cevap vermektense en çok kaçındıkları sorulardan biri, seyahatlerini nasıl organize ettikleri sorusudur. Göçmenlerin %3'ü bunu kendi başına, %76'sı göçmen kaçakçıları aracılığıyla gerçekleştirdiklerini söylemiş, %21'i ise cevap vermek istememiştir. Bu rakamlar, düzensiz göçün nasıl bir endüstri haline dönüştüğünü göstermektedir. Göçmenlerin, kaçakçılara nasıl ulaştığı sorusu ise %26 oranında cevapsiz bırakılmış ve cevabından en çok kaçınılan soru olmuştur. Göçmenlerin %19'u kendisinin, geriye kalan %55'i ise komşusu, ailesi, akrabaları aracılığıyla kaçakçılara ulaştığını belirtmiştir.

Tek başlarına mı yoksa yanlarında herhangi biri (akraba, arkadaş vs.) ile mi seyahat ettikleri sorulduğunda, %24'ü yanlarında bir ya da birkaç akraba veya arkadaş olduğunu, geri kalanlar ise yalnız olduklarını söylemişlerdir. Yalnız olduğunu söyleyenlerin, bu cevabı henüz yakalanmamış yakınlarını koruma güdüsü ile de verdikleri düşünülebilir. Dolayısıyla bu sorunun cevabında önemli ölçüde gerçekten sapma olması olasıdır.

Adana Yabancılar Şubesi Misafirhanesi araştırması, Türkiye'yi transit ülke olarak kullanan göçmenlerin menşe ülkelerinin çeşitliliğini göstermesi açısından

20 Göçmenler içki içtikleri için gözaltına alındıklarından veya Rusya'da üniversite okudukları için baskıdan söz etmişlerdir.

ilginçtir. Adana ili araştırmasının ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biri, göçmenleri ekonomik veya siyasi göçmen olarak ayırmaya çalışmanın zorluğu ve aslında anlamsızlığıdır. İnsanların, sadece macera uğruna böyle zorluklara, hem de defalarca katlanacağını düşünmek zordur. Göçmenlerin hepsinin nihai amacı Batı ülkelerine gitmektir. Bu araştırma göstermiştir ki, göç sorunu sadece Türkiye'nin değildir ve göçü idare etmek anlamında tüm yük Türkiye'nin üzerine bırakılmamalıdır. Şimdiye kadar izlenen devlet ve güvenlik merkezli politikaların göçü durdurmadığı, küreselleşme ile değişen dünyada göçün bir sistem haline geldiği görülmüştür. Bütün bu göçmenlerin hedef ülkeleri olan AB ülkeleri, göç konusuyla ilgili Türkiye'nin üzerindeki sorumluluğu paylaşmalıdırlar.

Araştırmanın sonucunda, göç sistemleri teorisini destekler nitelikte cevaplar bulunmuştur. Göçmenleri göç etmeye iten nedenlerin arasında hem ülkelerindeki ekonomik ve siyasi sıkıntılar ve AB ülkelerindeki ucuz işgücü ihtiyacı gibi itme-çekme faktörlerinin hem de göçmen kaçakçıları gibi araçlar ve gidilecek ülkede bulunan akraba-arkadaş gibi faktörlerin de önemli rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, göçün sebebinin belirlenmesinin, kısmen gönderen ülkelerdeki siyasi ve ekonomik sebeplerin birbiriyle etkileşmesinden dolayı içsel olarak güç olduğu, bunun da göçmen tipinin de belirlenmesini güçleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Uluslararası göç, küreselleşme ile birlikte yeni bir boyut kazanmış ve yönetilmesi hatta engellenmesi yönünde politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Çeşitli yöntemlerle engellenmeye çalışılan göç, hem düzensiz bir nitelik kazanmış, hem de küreselleşmiştir. Günümüzde, göçten etkilenmeyen bir ülkeye rastlamak çok zordur. 1980'lerden sonra artan göç hareketleri Türkiye'yi de önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye'nin göç konusundaki gelişen "üçlü rolü"nden bahsedilmektedir: göç alan, göç veren ve transit ülke (İçduygu ve Keyman, 2000, s. 384). Türkiye'nin göçmen gönderen ve göçmen alan ülke özelliğine ek olarak transit ülke haline de gelmesi, küreselleşmenin sonucudur. Durumun analizi için ulus-devlet ötesi bir yaklaşım gerekirken, Türkiye ise bu olguya klasik devlet/güvenlik paradigmasıyla yaklaşmış, Cenevre

Sözleşmesi'ne getirdiği coğrafi kısıtlamayı kaldırmıştır.²¹ Oysa, Türkiye'nin göçmen politikası Soğuk Savaş dönemi konjonktürünü yansıtmaktadır ve günümüzde Türkiye'ye sığınmak isteyen kişilerin hiçbiri Avrupa'dan gelmemektedir. Son dönemde Türkiye, AB ile geri kabul anlaşması imzalamış ve karşılığında vize muafiyeti talep etmiştir. Bu anlaşmanın imzalanmasında AB'nin göçe karşı son yıllarda takındığı olumsuz tavrın ve etrafında bir kale oluşturmak istemesinin de etkisi vardır. Türkiye, gelecek göçmenlerin tüm yükünü tek başına üstlenmek istememektedir, zira iltica başvurusu yapan göçmenlerin tüm işlemlerinin sonuçlanması kimi zaman yıllar sürmektedir.

Adana ili araştırması, göçün günümüzde ulaştığı boyutu göstermesi açısından ilginçtir. Düzensiz göçmenlerin menşe ülkelerinin çeşitliliği, bu durumu gözler önüne sermektedir. Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle düzensiz göç için bir transit ülke durumuna gelmiştir. Türkiye'de mültecilerle düzensiz göçmenler bir arada değerlendirilmektedir ve bu da AB tarafından eleştirilmesine yol açmaktadır. Aslında Adana ili araştırması, ekonomik fayda arayan göçmenlerle siyasi göçmenleri birbirinden ayırt etmenin ne kadar zor olduğunu göstermesi açısından da ilginçtir. Çünkü çatışma sonucunda sosyal ve ekonomik altyapısı çöken bir ülkeden kaçış ile baskıdan kaçış arasındaki fark çok incedir.

Daha önce de belirtildiği üzere düzensiz göçe odaklanan bu çalışma, kapsamı dolayısıyla Suriyeliler konusuna girmemiştir. Ancak araştırmanın yapıldığı 2011 yılından beri sığınmacı profili değişmeye başlamış ve sığınmacı sorunları bölgede daha bir yoğunluk kazanmıştır. Sığınmacı profili ve yaşadıkları sorunların boyutlarıyla ilgili yapılacak yeni bir araştırma, 2011 yılı ile 2017 yılı arasında bir karşılaştırma yapmaya olanak yaratması bakımından önemli olabilir.

Adana ili araştırmasının bir başka sonucu, Türkiye'nin göç konusuna devlet/güvenlik anlayışıyla yaklaştığını

21 Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni madde B (1) (a)'da belirtilen bir coğrafi kısıtlamayla kabul etmiştir. Bu madde, Sözleşmeyi imzalayan ülkenin yükümlülüklerini sadece Avrupa'dan gelen sığınmacı ve mültecilerle sınırlamaktadır. Bu durum Türkiye'nin sadece Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nden gelen iltica başvurularını kabul edeceği ve sadece bu bölgelerdeki zülümden kaçan kişilere sığınma hakkı ve bu sığınmacılara mülteci statüsü vereceği anlamına gelmektedir (İçduygu, 2000, s. 360). Yine de pratikte bu sığınmacıların sonuç olarak üçüncü ülkelere yerleştirilmesi şeklinde bir uygulama gelişmiştir (Kirişçi, 1996).

teyit etmiş olmasıdır. Göçmenlerin güvenlik tehdidi oluşturdukları söylemi Adana'da Yabancılar Polisi tarafından kullanılmaktadır. Göçmenler "misafirhane" adı altında, özgürlüklerinin tamamen kısıtlandığı bir yerde tutulmaktadır. O dönemde göçmenlerle ilgili yetkili birimin güvenlik güçleri olması, göç konusunun güvenlik bağlamında ele alındığının en güzel kanıtıdır.²²

Göçün güvenleleştirilmesiyle küreselleşmenin bir paradoks yarattığı ortadadır. Bir yandan küreselleşme ile sınırlar ortadan kalkıp dünya bir olurken, diğer yandan göçmenler için sınırlar dikenli tellerle donatılmaktadır. Küreselleşmenin insan gücünün dolaşımı, yani göçmenlerle ilgili boyutunun gözardı edilmesi ve engellenmeye çalışılması göçün güvenleleştirilmesinin bir sonucudur. Avrupa ülkeleri bir taraftan ulusal güvenlik gibi kavramları kullanarak "kale" Avrupası yaratmak isterken, diğer taraftan ise düzensiz göçe, ekonominin ihtiyacı olduğu için, göz yummaktadır. Bu durumu göçmenler de bilmekte ve düzensiz göç "normal" olarak kabul edilmektedir. Düzensiz göçün yapısal olarak sistemin içine yerleştiği söylenebilir.

Göçü tamamen durdurmak neredeyse imkânsızdır. Neo-liberal küreselleşme hüküm sürdüğü ve buna bağlı olarak ülkeler arasındaki gelir dağılımı uçurumu var olduğu sürece, göçü engellemeye yönelik kısıtlayıcı politikaların işe yaraması zor görünmektedir. Yasal girişlerin engellenmesi, birçok göçmenin göç etme kararlılıklarını etkilememekte, yasadışı yollara başvurmalarına yol açmaktadır. Küreselleşme ile gelişen çok katmanlı göç akınları ve ulusötesi ağlar, ulus-devlet-güvenlik anlayışla yönetilememektedir. Bu durumda yapılması gereken, göç konusunu küresel bir yönetim sistemiyle ele almaktır. Göçe, göçmenleri peşinen güvenlik tehdidi olarak görmeyen bir anlayışla, normatif bir temelde yaklaşmak, yasa ve yönetmelikleri buna göre yapılandırmak gerekmektedir ki bu da ancak yeni bir devlet-ötesi ve uluslararası bir yaklaşımın ve yönetimin oluşturulması ile mümkün olabilir.

22 Daha önce belirtildiği gibi, Türkiye, göç konularıyla ilgili yetkili güvenlik güçlerinden alıp İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan ve 11Nisan 2014'te faaliyete geçen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne vermiştir.

Kaynakça

- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2016). *Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları*, http://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf
- Bali, S. (2008). Population Movements. P. D. Williams içinde, *Security Studies: An Introduction*. Oxon: Routledge.
- Balzacq, T. (2010). Constructivism and Securitization Studies. Myriam Dunn Cavelti ve Victor Mauer, *The Routledge Handbook of Security Studies* içinde (s. 56-72). New York: Routledge.
- Billet, C. (2010). EC Readmission Agreements: A Prime Instrument of the External Dimension of the EU's Fight Against Irregular Immigration. An Assessment after Ten Years of Practice. *European Journal of Migration and Law*, 12, 45-79.
- Bloch, A., & Chimienti, M. (2011). Irregular Migration in a Globalizing World. *Ethnic and Racial Studies*, 34 (8): 1271-285.
- Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner.
- Carens, J. H. (2008). The Rights of Irregular Migrants. *Ethics & International Affairs*, 22 (2): 163-186.
- Castles, S. (2002). Migration and Community Formation under Conditions of Globalization. *International Migration Review*, 36 (4): 1143-1168.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı - Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Council Regulation (EC) No. 343/2003, 18.2.2003, Official Journal of the European Union, 25.2.2003, L 50/1 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:050:0001:0010:EN:PDF>) (Erişim tarihi: 15.08.2016).
- Doty, R. (1998). Immigration and the politics of security, *Security Studies* 8 (2): 71-93.
- Düvell, F. (2008). Clandestine migration in Europe. *Social Science Information Special Issue on Migration and Clandestinity*, 47 (4): 479-497.
- Ekşi, N. (2016). *Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması*, Beta..
- Friedman, T. (2000). *Küreselleşmenin Geleceği*. İstanbul: Boyner Yayınları.
- Friese, H. (2010). The Limits of Hospitality: Political Philosophy, Undocumented Migration and the Local Arena. *European Journal of Social Theory*, 13 (3), 323-341.
- FRONTEX. <http://frontex.europa.eu/about-frontex/mission-and-tasks/> (Erişim tarihi 15.8.2016).
- Giddens, A. (1990). *Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity.
- General Affairs Council of the European Union. (2000, Aralık). Accession Partnership Document: <http://www.deltur.cec.eu.int>
- Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity*, Oxford: Blackwell.
- Held, D. & McGrew, A. (2003). The Great Globalization Debate: An Introduction. D. Held ve A. McGrew, *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate* (2. Baskı) içinde (s.1-50). Cambridge: Polity.
- Hirst, P. & Thompson, G. (2003). Globalization- A Necessary Myth?, D. Held ve A. McGrew, *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate* (2. Baskı) içinde (s. 98-105). Cambridge: Polity.
- http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yasadisi-goclemucadelesi-.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.11.2011)
- Huysmans, J. (2000). The European Union and the Securitization of Migration. *Journal of Common Market Studies*, 38 (5): 751-77.

- International Organization for Migration (IOM), <http://www.iom.int/key-migration-terms> (Erişim tarihi 25.11.2011).
- İçduygu, A. (2000). *The Politics of international migratory regimes: transit migration flows in Turkey*. Oxford: Blackwell.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye'de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- İçduygu, A. (2005). *Turkey and International Migration*. İstanbul: SOPEMI Report for Turkey.
- İçduygu, A. (2006). *The Labour Dimensions of Irregular Migration in Turkey*. European University Institute.
- İçduygu, A., & Keyman, E. F. (2000). Globalization, Security and Migration: The Case of Turkey. *Global Governance*, 383-398.
- İçduygu, A., & Toktaş, Ş. (2002). How do Smuggling and Trafficking Operate via Irregular Border Crossings in the Middle East? Evidence from Fieldwork in Turkey. *International Migration*, 40 (6): 25-52.
- İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2016a). http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 11.08.2016)
- İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2016b). İltica ve Göç Mevzuatı, http://www.goc.gov.tr/files/files/iltica_goc.pdf (Erişim Tarihi: 15.08.2016)
- Keeley, C. B. (2001). The International Refugee Regimes: The End of the Cold War Matters. *International Migration Review*, 35 (1).
- Kirişçi, K. (2003). The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations. *Turkish Studies*, 4 (1): 79-106.
- Klepp, S. (2010). A Contested Asylum System: The European Union between Refugee Protection and Border Control in the Mediterranean Sea. *European Journal of Migration and Law*, 12, 1-21.
- Koser, K. (2002). People-smuggling in Europe: A Growing Phenomenon. *Global Dialogue*, 4 (4), 69-79.
- Massey, D. vd.(1993), "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, 19 (3): 431-466.
- McDonald, M. (2011). Deliberation and Resecuritization: Australia, Asylum-Seekers and the Normative Limits of the Copenhagen School. *Australian Journal of Political Science*, 46 (2): 281-295.
- McNevin, A. (2011). *Contesting Citizenship: Irregular Migrants and New Frontiers of the Political*. New York: Columbia University Press.
- Munck, R. (2008). Globalisation, Governance and Migration: an introduction. *Third World Quarterly*, 29 (7): 1227-1246.
- Ohmae, K. (1995). *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*. London: HarperCollins.
- Overbeek, H. (2002). Globalisation and Governance: Contradictions of Neo-Liberal Migration Management. *HWWA Discussion Paper* (s. 1-16). Hamburg: Institute of International Economics.
- Özcan, M. (2010). Geri Kabul Anlaşması: Ama Neyin Karşılığında?, USAK, <http://www.usak.org.tr/tr/usak-analizleri/turkiye/geri-kabul-anlasmasi-ama-neyin-karsiliginda>
- Özçürümez, S. & Şenses, N. (2012). Europeanization and Turkey: studying irregular migration policy. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 13, 2: 233-248.
- Portes, A. (1978). Toward a structural analysis of illegal (undocumented) migration. *International Migration Review*, 12 (4): 469-84.
- Portes, A., Guarnizo, L.E., Landolt, P. (1999). The Study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field, *Ethnic and Racial Studies* 22, 2: 217-237.

- Resmi Gazete (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (No.6458), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>
- Resmi Gazete (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>
- Rosenau, J. (2003). Governance in a New Global Order. D. Held ve A. McGrew, *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate* (2. Baskı) içinde (s. 223-233). Cambridge: Polity.
- Sassen, S. (1988). *The Mobility of Labor and Capital*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schuster, L. (2011). Turning refugees into illegal migrants: Afghan asylum seekers in Europe. *Ethnic and Racial Studies*, 34 (8), 1392-1407.
- Sönmez, N., & Kirişçi, K. (1995). *Movements of Refugees, Asylum Seekers and Illegal Immigrants into Turkey*. International Organization for Migration.
- Steger, M. (2003). *Globalization: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Strange, S. (2003). The declining authority of the state. D. Held ve A. McGrew, *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate* (2. Baskı) içinde (s.127-134). Cambridge: Polity.
- Stritzel, H. (2007). Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations*, 13 (3): 357-383.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 22 (2): 440-464.
- Wæver, O. (2008). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler*, 5 (18): 151-178.
- Wallerstein, I. (2005). After Developmentalism and Globalisation, What?, *Social Forces*, 83 (3): 1263-1278.
- Williams, MC. (2003). Words, images, enemies: Securitization and international politics, *International Studies Quarterly*, 47 (4): 511-531.
- Yasadışı Göçle Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Mücadele Sunumu (YGMS). (2011). Ankara: Yasadışı Göç ve İnsan Ticareti ile Mücadele Şubesi.